

‘Laat-me-er-dit-van-zeggen’

Grammaticale bijzonderheden van het Surinaams-Nederlands

Dat Surinamers woorden hebben als *buitenvrouw*, *schaafijs* en *doekoe* is inmiddels wel bekend, maar ook op grammaticaal gebied wijkt het Surinaams-Nederlands af van het Standaardnederlands. “Vóór je haar is grijs, ga ik chef worden!”

NICOLINE VAN DER SIJS

“Meisje, heb je d'r gezien. Baya, ze heeft kapsones hoor, zó vrijpostig!” “Jongen, heb je die auto van die man gezien: het is groot hoor.” “Man, je liegt hoor. Kijk wie is gekomen, die lastige man. Mi-jesus, ik hoop niet dat hij lang blijft, hoor.” “Isgoeddan, ik ga, blijft u goed hoor.”

Zelfs als je een eventueel accent buiten beschouwing zou laten, weet iedereen die de bovenstaande

zinnestjes op straat opvangt, direct dat hier Surinamers aan het woord zijn. Waaraan herkennen we dat eigenlijk zo snel? De zinnen bestaan toch uit gewone Nederlandse woorden?

Buitenvrouw

Wat is dat Surinaams-Nederlands eigenlijk voor taal? Het is het Nederlands dat sinds 1667 in Suriname gesproken wordt, en dat ‘gesurinamiseerd’ werd onder invloed van de negentien andere talen die in Suriname gesproken worden, vooral het Sranan, de belangrijkste contacttaal tussen de Surinaamse bevolkingsgroepen.

In het onderzoek naar het Surinaams-Nederlands is de meeste aandacht van oudsher uitgegaan naar de bijzondere woorden die in Suriname zijn ontstaan. Deze zijn uitgebreid beschreven door de taalkundigen J. van Donselaar en Renata de Bies. Sommige van die woorden zijn inmiddels ook in de Lage Landen bekend, denk aan *buitenvrouw*, *hosse-len*, *schaafijs* en *kousenband* (de groente), of de jongerenwoorden *doekoe* (‘geld’), *pata’s* (‘schoenen’) en *sma(tje)* (‘meisje’).

Over de grammaticale bijzonderheden van het Surinaams-Nederlands is veel minder bekend. De meest uitgebreide beschrijving is van de taalkundige Christa de Kleine, die in 1999 het taalgebruik van 22 creolen uit Paramaribo heeft onderzocht. Onlangs heb ik voor mijn oratie aan de Radboud Universiteit met hulp van computerspecialist Erik Tjong Kim

In het Surinaams-Nederlands zijn zinnen als ‘Hij ging staan hangen’ heel gebruikelijk.

Sang geïnventariseerd welke grammaticale bijzonderheden voorkomen in door Surinaamse auteurs geschreven romans. Voor een deel trof ik daarbij – uiteraard – dezelfde kenmerken aan als De Kleine. Vooral de eerste verschijnselen hieronder waren algemeen bekend, maar ik vond ook allerlei bijzonderheden die niet voorkwamen in de vakliteratuur, of op een net iets andere manier.

Lidwoorden: *die melk*

Iedereen die Tante Es in het televisieprogramma *Raymann is laat* weleens heeft horen spreken (“Ik kom zo Rudy, zet die melk op het vuur”), weet dat het lidwoord *de* in het Surinaams-Nederlands vaak wordt vervangen door het aanwijzend voornaamwoord *die*.

Het verschijnsel is oud. Het oudste Nederlandstalige taalgidsje over het Sranan (toen nog Negerengels genaamd), geschreven door Pieter van Dyk, vermeldt in 1765 al: “Ik vergeet die man zijn naam?”

Ook worden lidwoorden in het Surinaams-Nederlands wel weggelaten, bijvoorbeeld in:

- En nu liep ze met die paar woorden snel weg, huis in.
- Luister, voordat ik kans mis je te zeggen.

Kleine woordjes verdwijnen: ‘Ik heb geen zin in’

In het Surinaams-Nederlands worden kleine niet strikt noodzakelijke woordjes als *het*, *dat* of *er* vaak weggelaten. Dan krijg je zinnetjes als ‘We hebben niet’, ‘Ik weet niet’, ‘Is goed’, ‘Je vrouw moet wel dol op zijn’ en ‘Ik heb geen zin in.’ Dit verschijnsel komt al in 1765 voor; in het taalgidsje van Van Dyk staat: “Wanneer heb je gedaan?” Ook andere woorden worden wel weggelaten, bijvoorbeeld *heen* in ‘Waar ga je?’, ‘Ze gaan nergens.’

Het woordje *er* verdwijnt overigens niet altijd, zo blijkt uit het tussenwerpsel *laat-me-er-dit-van-zeggen*, uitgesproken als ‘lamederdivanzeggen’: de uitdrukking is geïntroduceerd door de voormalige Surinaamse president Jules Wijdenbosch, die hiermee standaard zijn interview-antwoorden inluide.

Afwijkende voornaamwoorden: *dat*, *het*, *zijn*

Bijzonder is dat er in het Surinaams-Nederlands twee nieuwe voornaamwoorden zijn ontstaan: *dat ding* voor ‘dat, het’ (die verwijzen ook naar abstracte zaken) en *die mannen* voor ‘zij, ze’:

- Hij is sindsdien niet komen praten meer over dat ding!
- Weet je wat dat ding was?
- Als die mannen iets vragen, (...).
- (over een garage:) Die mannen geven een goede service.

Het bezittelijk voornaamwoord wordt in het Surinaams-Nederlands omschreven door *die ... van* plus een persoonlijk voornaamwoord als *me* of *haar*:

- die vrouw van me
- die auto van die oom van me
- die jongens en meisjes van haar (‘haar kinderen’)

Vaak worden beklemtoonde voornaamwoorden als *jou* gebruikt waar in het Standaardnederlands de onbeklemtoonde vorm (bijvoorbeeld *je*) normaal is. Pieter van Dyk noemt in 1765 al “Was jou!” voor ‘Was je, ga je wassen.’ Voorbeelden uit het moderne Surinaams-Nederlands zijn:

- Wie schopt jou?
- Ik ben daar altijd ander mens, dan dat ik onder mensen mij vertoon!

Het werkwoord *gaan*: ‘U gaat het niet gaan vinden’

Het meest opvallende kenmerk van het Surinaams-Nederlands is voor Nederlanders waarschijnlijk het gebruik van *gaan* als hulpwerkwoord van de toe-komende tijd. Weliswaar wordt ook in het Standaardnederlands en in Nederlandse dialecten *gaan* wel voor ‘zullen’ gebruikt, maar dan is er altijd sprake van een bewuste intentie: ‘Hij gaat zijn examen leren.’ In het Surinaams-Nederlands is zo’n intentie niet noodzakelijk. Daar zijn zinnen als ‘U gaat het niet vinden’ en ‘Het ging lijken alsof hij nuchter aan het worden was’ heel gebruikelijk.

Bovendien wordt *gaan* in het Surinaams-Nederlands gecombineerd met extra werkwoorden als *kunnen* en *moeten*:

- We gaan er nu alles aan moeten doen om samen in vrede dit land op te bouwen.
(De Surinaamse president Desi Bouterse naar aanleiding van het aannemen van de Amnestiewet voor de Decembermoorden)
- Vóór je haar is grijs, ga ik chef worden!
- U gaat het niet gaan vinden.
- Ik ga kijken wat ik fo je ga kunnen doen.

Dat een handeling lange tijd duurt, wordt in het Surinaams-Nederlands uitgedrukt door *gaan staan*:

- Twee mannen die na werk gaan staan drinken in Chinese winkels.
- Hij ging met wijdgesperde mond staan hangen.
- Nadat hij was gaan staan boomschudden.

Het werkwoord *gaan* wordt ook vaak gebruikt in gevallen dat het Standaardnederlands kiest voor een passieve zin: ‘Ik ga operatie doen’ (voor ‘Ik word geopereerd’), ‘Het kind gaat dopen’ (voor ‘Het kind wordt gedoopt’), ‘Ik ga me haar knippen bij die nieuwe kapper’ (‘Ik word geknipt/laat me knippen’).

Het werkwoord *komen*: ‘De regen zich liet komen vallen’

Net als *gaan* wordt *komen* in het Surinaams-Nederlands gebruikt in combinaties die het Standaard-nederlands niet kent, vergelijk:

- (...) dat ik straks een agent op m'n dak kom krijgen.
- Geen muskiet zou die schone muur komen bestippelen met z'n kalkstront!
- Gusta kwam niet zichzelf vertonen!
- Wanneer regen zich liet komen vallen.

Woordvolgorde: ‘Waarom zij is blij’

In het Surinaams-Nederlands wordt veelal de woordvolgorde van de hoofdzin aangehouden. Bovendien wordt vaak het voegwoord *dat*, waarmee de bijzin wordt ingeleid, weggelaten:

- Ik begrijp niet waarom is die huisdeur zo smal.
- Als je niet betaalde, een houwer stond daar klaar-klaar ('lag een kapmes gereed').
- Want hij vond ik ben te lang wegblijven, daarom die Javanen kwamen nooit in ons huis.
- Dan wát wil je gaan doen?

Vergelijkbare zinnen zijn al te vinden bij Van Dyk in 1765: "Ik geloof hij hoorde het al" en "Als je wilt je doet mij groot plezier."

Extra *dat*: ‘Die plaats waar dat hij is gaan schuilen’

Als een bijzin wordt ingeleid door een vraagwoord als *waar* of *wanneer*, wordt vaak het overbodige voegwoord *dat* ingevoegd:

- Zeg me waar dat je bent henen gaande?
- Die plaats waar dat hij is gaan schuilen (...).
- Wanneer dat ze ogen naar je slaat (...).
- Telkens veerde hij op, vooral wanneer dat ze ging zitten.
- Gevraagd wat dat d'r was, gaf ze 'n klanken-speech.

Zonnig

Het Surinaams-Nederlands heeft een heel sterke positie in Suriname, en Surinamers zijn trots op de eigen variëteit van het Nederlands. Die taaltrots blijkt onder andere uit het feit dat Suriname in 2008 bij de Unie van Zuid-Amerikaanse staten, Unasur, geëist heeft dat het Nederlands één van de vier officiële werktalen is, naast het Spaans, Engels en Portugees. Dit is een unicum op het westelijk halfrond, waar het Spaans en Engels domineren. De toekomst van het Surinaams-Nederlands ziet er dan ook zonnig uit. Tot nu toe zijn in de Lage Landen vooral leenwoorden uit deze variëteit overgenomen. Zal die invloed zich op termijn ook gaan uitbreiden tot de grammatica? We gaan het weten ... <

Matthias Giesen

